

Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας

Τόμ. 3, Αρ. 1 (2024)

3ο Ετήσιο Ελληνόφωνο Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας: Δημοσιογραφία, Μέσα και Επικοινωνία: Σύγχρονες προκλήσεις στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης

cclabs 2024

3ο Ετήσιο Ελληνόφωνο Συνέδριο Εργαστηρίων
Επικοινωνίας

Δημοσιογραφία, Μέσα και Επικοινωνία: Σύγχρονες
προκλήσεις στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης

29-30 Ιουνίου 2024, Θεσσαλονίκη

Διοργάνωση

Εργαστήρια: Εφαρμογών Πληροφορικής στα ΜΜΕ, Ηλεκτρονικών ΜΜΕ, του Τμήματος Δημοσιογραφίας & ΜΜΕ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΣΤΑ ΜΜΕ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η πέραν του Λόγου «τεχνητή νοημοσύνη»

Κώστας Πετράκης, Άγγελος Τσατσαρώνης

doi: [10.12681/cclabs.8065](https://doi.org/10.12681/cclabs.8065)

Copyright © 2025, Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο
Εργαστηρίων Επικοινωνίας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πετράκης Κ., & Τσατσαρώνης Ά. (2025). Η πέραν του Λόγου «τεχνητή νοημοσύνη»: Το σημαντικό, ανθρωπολογικό και ηθικό έλλειμμα που εσωκλείεται στον «υπολογιστή». *Ετήσιο Ελληνόφωνο Επιστημονικό Συνέδριο Εργαστηρίων Επικοινωνίας*, 3(1), 108–118. <https://doi.org/10.12681/cclabs.8065>

Η πέραν του Λόγου «τεχνητή νοημοσύνη» Το σημαντικό, ανθρωπολογικό και ηθικό έλλειμμα που εσωκλείεται στον «υπολογιστή»

Πετράκης Κώστας
Λέκτορας, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
petrakis@ionio.gr

Τσατσαρώνης Άγγελος
Πτυχιούχος, Τμήμα Ψηφιακών Μέσων και Επικοινωνίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
angtsatsaronis@gmail.com

Περίληψη

Στο ανά χείρας κείμενο εστιάζουμε στην πνευματική αμετροέπεια να ονομάζουμε ένα τεχνολογικό επίτευγμα «τεχνητή νοημοσύνη» συγκρινόμενο με την ανθρώπινη, η οποία είναι ενσώματη και πολυσχιδής. Επιχειρήσαμε να προσεγγίσουμε τον τρόπο που ανακριβή σημαίνοντα, διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα και επηρεάζουν τα σημαινόμενα. Επίσης, καθώς δεν νοείται ανθρώπινο υποκείμενο χωρίς αυτοσυνειδησία, θέσαμε δύο ερωτήματα σε πλατφόρμες τεχνητής νοημοσύνης αν εκείνη μπορεί να αναστοχαστεί, ώστε να διακρίνουμε κατά πόσο η τεχνητή νοημοσύνη αφορά στη νόηση. Παρουσιάζουμε επιπλέον τη θεώρηση της επικοινωνίας αλλά και του κόσμου του ανθρώπου μέσω της «εντολής» και τη σχέση που έχει με την τεχνητή νοημοσύνη. Όσον αφορά στην ηθική πλευρά του ζητήματος, το διακύβευμα είναι ύψιστης αξίας και σημασίας. Κλείνοντας, αναφερόμαστε στους χιμαιρικούς εφιάλτες που προκαλεί η συγκεκριμένη τεχνολογική έκρηξη.

Λέξεις-κλειδιά: επικοινωνία, ενσώματη νοημοσύνη, γλώσσα

1. Σύντομη εισαγωγή

Ό,τι αφορά στην ονομαζόμενη «τεχνητή νοημοσύνη» αφορά συνάμα και στην επικοινωνία. Και όσο η τεχνητή νοημοσύνη αφορά στην πληροφορική και τα μαθηματικά, άλλο τόσο αφορά στην κοινωνιολογία της επικοινωνίας και τις κοινωνικές σπουδές.

Από το μυθικό ρομπότ του Μίνωα, τον Τάλω και από τον μηχανισμό των Αντικυθήρων ως το σύγχρονο υπολογιστή και τη λεγόμενη «τεχνητή νοημοσύνη» έχει διανυθεί απόσταση. Ίσως, με εσφαλμένη ονοματοδότηση.

Και αυτό απλά γιατί το σημαίνον επηρεάζει το σημαινόμενο στη χρήση και στη σημασιοδότησή του, όταν βρίσκονται σε σημαντική διάσταση – και με τις δύο έννοιες η λέξη σημαντική.

2. Μεθοδολογία

Η μελέτη μας είναι επαγωγική και βιβλιογραφική στο μεγαλύτερο μέρος της και αυτό, όσο μπορούσαμε, με κριτικό τρόπο. Επιπλέον, αποπειραθήκαμε των ακόλουθων υποερευνών.

Σήμερα, αλλά ιδιαίτερα παλιότερα, υπήρχαν διάφορες και διαφορετικές απόψεις σχετικά με την ορθότητα ή μη της χρήσης των σημαινόντων «υπολογιστής» και «υπολογιστήρας» προκειμένου να σημαίνουν το εν λόγω μηχανήμα.

Με αφορμή αυτό προχωρήσαμε σε λεξικογραφική υποέρευνα στην οποία εξετάσαμε τη συχνότητα εμφάνισης λέξεων σε -στης που αφορούν σε πρόσωπα και αντίστοιχα τη συχνότητα λέξεων σε -στήρας που αφορούν σε αντικείμενα στην νέα ελληνική. Ερευνήσαμε τα αντίστροφα λεξικά των Κουρμούλη (1967), Μπαλαφούτη (1996) και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2002).

Επιπλέον, πραγματοποιήσαμε μια υποέρευνα χρησιμοποιώντας Generative Pre-trained Transformers, δηλαδή Παραγωγικούς Προεκπαιδευμένους Μετασχηματιστές. Διερευνήσαμε τον τρόπο με τον οποίο απαντούν σχετικά με τον αναστοχασμό, την ανασκοπή. Χρησιμοποιήθηκαν οι πλατφόρμες ChatGPT 4o της OpenAI και Gemini της Google.

Όπως θα παρατηρήσει ο αναγνώστης, η κόκκινη γραμμή που διαπερνά όλη μας τη μελέτη είναι συνεχής. Παρόλα αυτά, κάποιες φορές το πέρασμα από τη μία ενότητα στην άλλη, δημιουργεί την αίσθηση αυτού που αναδεικνύει ο Oliverio (2009), στο βιβλίο «Η καταγωγή της έμπνευσης», ήδη από τον υπότιτλο: «Δημιουργικότητα και ευφυΐα στην εποχή της αποσπασματικής σκέψης». Η μεθοδολογική προτροπή του E. Babbie (2011) είναι να σκεφτούμε, στην τρέχουσα εποχή του μεταμοντέρνου, το ζήτημα του αποσπάσματος και του θραύσματος, με επίκεντρο τη διερώτηση «τι είναι πραγματικά το πραγματικό;».

Ο Babbie στο ίδιο βιβλίο, «Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα» μιλάει για την «αυθεντία». Αναδεικνύει ένα ζήτημα που σήμερα εισάγεται με την τεχνητή νοημοσύνη. Αν δηλαδή, θα συνεχίσει ο άνθρωπος να κατέχει την αποκλειστικότητα της αυθεντίας της γνώσης.

3. Προσομοιάζει η τεχνητή νοημοσύνη στην ανθρώπινη νόηση;

Η ανθρώπινη νόηση είναι μια ενσώματη νόηση. Όχι μόνο κατοικεί σε ένα ανθρώπινο σώμα, αλλά και ο εγκέφαλος που φαίνεται να είναι αυτός που νοεί, αλληλεπιδρά με τα υπόλοιπα μέρη του σώματος.

Ας μην αναφερθούμε σε ένα-ένα τα όργανα των σπλάχνων, ή αναλυτικά στη λειτουργία του ηλιακού πλέγματος. Ακόμα και το δέρμα, παραπέμποντας στο εμπνευσμένο κείμενο «Το Εγώ-δέρμα» του Anzieu (2003), σχετίζεται με τη νόηση. Υπ' αυτή την έννοια η τεχνητή νοημοσύνη τοποθετείται πέραν του Λόγου. Ο Λόγος στα ελληνικά είναι μια γλωσσική απόπειρα να διασυνδεθεί η κίνηση του υποκειμένου (λόγος) με την ορθολογική διάσταση της ανθρώπινης σκέψης (Ratio).

Η νόηση συγκροτείται και από συναισθήματα. Μίσος, έρωτα, απογοήτευση, θλίψη, χαρά, λύπη κ.ο.κ.

Ας σκεφτούμε με αφορμή κάποια ενδεικτικά βιώματα.

Κάθε άνθρωπος όταν νοεί, χρησιμοποιώντας τη λογική του ή όχι, κάθε στιγμή αποφεύγει την αυτοκτονία ή σπανίως την αποπειράται.

Αναβάλλει την ερωτική πράξη ή αυτοστιγμεί την επιλέγει.

Φοβάται και με τη νόησή του ξεπερνά την αιτία του φόβου του, ενίοτε. Βεβαίως η νόηση, κάποιες φορές εμποτίζεται από τον φόβο αυτόν.

Όπως μας διδάσκει η ψυχανάλυση (Freud, 1960), το ασυνείδητο κυριαρχεί στην έκκληση του γέλιου, ενώ το γέλιο το ίδιο ενδεικνύει τη νοημοσύνη μας.

Κατά πόσο η τεχνητή νοημοσύνη έχει σχέση με τη φαντασία ή το φαντασιακό που συνδέεται με τη νοημοσύνη στον άνθρωπο; Η φαντασία έφτασε τον άνθρωπο να φτιάξει την φερόμενη τεχνητή νοημοσύνη. Με τη φαντασία μας φτάνουμε να πούμε ότι, ίσως, κινδυνεύουμε από την τεχνητή νοημοσύνη.

Ο Wellner (2021) μελετώντας αν η τεχνητή νοημοσύνη έχει ή μπορεί να έχει φαντασία, αναφέρει πως μπορεί να μην έχει φαντασία με τον τρόπο που είναι συνυφασμένος με την ανθρώπινη νόηση, ωστόσο, βασιζόμενος στον Edmund Husserl ο οποίος θεωρεί πως η φαντασία αποτελεί μια συγκεκριμένη διαδικασία, υποστηρίζει πως η αναπροσαρμογή των κειμένων που έχουν στη διάθεσή τους τα εργαλεία τεχνητής νοημοσύνης για την δημιουργία νέου κειμένου μπορεί να ενταχθεί στον όρο «φαντασία».

Καθώς η τεχνητή νοημοσύνη θέτει και πολιτικά ζητήματα, η σκέψη μας πηγαίνει στη Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας (1978) του Κορνήλιου Καστοριάδη. Ο κοινωνός, ο πολίτης συλλαμβάνει φαντασιακά αυτό που εν συνεχεία πραγματώνει. Τι θα μπορούσε να είναι φαντασιακή σύλληψη για ένα πρόγραμμα GPT ή για ένα ρομπότ; Αδυνατούμε να το προσεγγίσουμε, να το συλλάβουμε.

Μπορεί ένα μηχάνημα να παράγει νέες σημασίες; Και στο πλαίσιο ποιας κοινότητας ή ποιας κοινωνίας αυτές θα νοηματοδοτήσουν την δι' αυτών επικοινωνία;

Ευνόητο είναι ότι μπορούν αντίστοιχα να αναφερθούν πολλά παρόμοια παραδείγματα που συνθέτουν την ανθρώπινη νοημοσύνη και δεν μπορούν να υπάρξουν στην ονομαζόμενη τεχνητή νοημοσύνη. Νευραλγική σημασία έχει, κατά τη γνώμη μας, ο αναστοχασμός, η ανασκοπή.

4. Προσεγγίζοντας τον αναστοχασμό, την ανασκοπή με την συνδρομή της τεχνητής νοημοσύνης

Πριν από όλα χρειάζεται να αναφερθούμε στην πολλαπλότητα της συνείδησης. Η συνείδηση έχει δύο διακριτές, διαφορετικές σημασίες όπως μας δίδαξε και ο αείμνηστος ακαδημαϊκός δάσκαλος και νευροψυχολόγος Γιώργος Χειμωνάς (1978).

Το πρώτο είδος συνείδησης σχετίζεται με τη συνειδητότητα που έχει καθένας από εμάς τη στιγμή που εργάζεται για παράδειγμα, όταν απέναντι του έχει μια οθόνη, είναι σε ένα δωμάτιο, κάθεται σε μία καρέκλα και στα διαλείμματα αναπολεί τις ακρογιαλιές του περασμένου Ιουλίου ή Αυγούστου. Πρόκειται για ένα βασικό είδος γνώσης και ερμηνείας της πραγματικότητας. Αυτού του είδους η συνειδητότητα δεν αφορά μόνο στον άνθρωπο. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο πολλά είδη ζώων τη διαθέτουν.

Το δεύτερο είδος συνείδησης έχει να κάνει με κάτι που τόσο εκτεταμένα κατέχει μόνο ο άνθρωπος καθώς συνειδητοποιεί ότι βρίσκεται στο σύμπαν, έχει συνείδηση ότι η υγεία του

είναι περατή, είναι θνητός κ.ο.κ. Αυτό το δεύτερο είδος συνείδησης συνδέεται άρρηκτα με τον αναστοχασμό, την ανασκοπή καθώς συχνά είναι συνέπειά τους.

Με αποκορύφωμα το 2023, το ευρύ κοινό, παγκοσμίως ήρθε σε επαφή με μια νέα πραγματικότητα. Ο όρος GPT κατέστη συνώνυμος με την τεχνητή νοημοσύνη και η καθημερινή του χρήση έγινε ιδιαίτερα συχνή.

Η τεχνητή νοημοσύνη δεν έχει συνείδηση και φυσικά αυτοσυνειδησία. Θέσαμε δύο παρεμφερή ερωτήματα, στα δύο GPT με τη μεγαλύτερη διάδοση. Τα δύο ερωτήματα ήταν τα ακόλουθα:

1. «Πώς η Α.Ι. αρθρώνει την αυτοσυνειδησία της;» Η ερώτηση έγινε στην αγγλική γλώσσα ως εξής: «How does AI articulate its self-awareness?»

2. «Έχει η τεχνητή νοημοσύνη ανασκοπική κρίση;»

Οι δύο πλατφόρμες GPT στις οποίες αποτανθήκαμε ήταν το ChatGPT 4ο της OpenAI και το Gemini της Google.

«Η τεχνητή νοημοσύνη (AI), όπως υπάρχει σήμερα, δεν διαθέτει πραγματική αυτοσυνειδησία με την έννοια που την καταλαβαίνουμε εμείς οι άνθρωποι». Η πρόταση αυτή αποτελεί μέρος μίας εκ των τεσσάρων απαντήσεων. Παρατηρούμε ότι στο κείμενο φαίνεται σαν η μηχανή να κάνει αναφορά στον εαυτό της, λέγοντας «εμείς οι άνθρωποι» χρησιμοποιώντας ίσως κείμενο που έχει γραφτεί από άνθρωπο χωρίς να το τροποποιήσει κατάλληλα. Σε απάντηση του ανταγωνιστικού GPT χρησιμοποιείται η λέξη «δυστυχώς» όταν γίνεται η αναφορά στην αδυναμία της τεχνητής νοημοσύνης να έχει αυτοσυνειδησία. Άραγε από πότε μπορεί να νιώσει συναισθήματα όπως τη «δυστυχία» η μηχανή;

Στην περίπτωση της ανασκοπικής κρίσης οι «αποφάνσεις» ήταν αντίστοιχες. Απαντήθηκε κατ' επανάληψη emphaticά ότι δεν υπάρχει τέτοια δυνατότητα, ενώ αξιοσημείωτη είναι η χρήση της λέξης «ακόμα» σε μία απάντηση, ως εάν να πρόκειται η τεχνητή νοημοσύνη να αποκτήσει δυνατότητα ανασκοπής στο μέλλον.

5. Το σημαντικό ζήτημα

Άραγε πώς σημαίνεται το μηχάνημα; Μιλάμε για υπολογιστή ή, ίσως, θα έπρεπε να μιλάμε για υπολογιστήρα; Επανερχόμαστε σε μία παλιότερη έριδα (Slang, 2006; Αντωνόπουλος & Βαλεόντης, 2007).

Μια βασική αρχή της επιστήμης ορίζει πως αυτό που η κοινωνία έχει αποδεχτεί ως θεμιτό στη γλώσσα είναι και αποδεκτό. Ποιο όμως σημαίνουν είναι ικανό να προσδιορίσει στην αξιακή «συνήχηση» στον νου, την ανθρώπινη νόηση, τη σχέση μηχανήματος και ανθρώπου;

Όχι για να επιμείνουμε ή να απορρίψουμε τη φαινόμενη νεολογίζουσα ονομασία του σήμερα ονομαζόμενου «υπολογιστή», αλλά για να ανιχνεύσουμε και να σκεφτούμε πώς επιλέχθηκε και οριστικοποιήθηκε τη δεκαετία του '70 στη χώρα μας να ονομάζεται το computer, υπολογιστής, ανατρέξαμε σε τρία αντίστροφα λεξικά.

Κατ' αρχήν, ας δούμε εν συντομία τι είναι αντίστροφο λεξικό. Το αντίστροφο λεξικό δεν είναι ερμηνευτικό. Ενώ στα συνήθη λεξικά οι λέξεις, τα λήμματα κατατάσσονται με βάση τα γράμματά τους από την αρχή προς το τέλος, στο αντίστροφο λεξικό η κατάταξη των λημμάτων γίνεται και πάλι αλφαβητικά, αλλά από το τέλος προς την αρχή. Έτσι, το αρχαιότερο

αντίστροφο λεξικό της Νέας Ελληνικής αυτό του Γεώργιου Κουρμούλη του 1967 ξεκινά με τις ακόλουθες λέξεις: «βαβά», «στραβά», «ακριβά» κ.ο.κ.

Στο λεξικό αυτό παρατηρούμε ότι 156 λήμματα λήγουν σε -στης εκτός από τα -ιστής, ενώ σε -ιστής λήγουν 348 λήμματα. Από το σύνολο των 504 λημμάτων σε -στης μόνο τα 5 αφορούν αντικείμενα – πράγματα, ενώ τα 2 και αντικείμενα και υποκείμενα όπως και ο «υπολογιστής» (ίσως όχι τότε ως μηχανήμα). Όλα τα άλλα 497 λήμματα αφορούν πρόσωπα, υποκείμενα.

Τα δε λήμματα σε -στήρας, τέσσερα όλα κι όλα, τρία αφορούν αντικείμενα, «ανεμιστήρας», «αεριστήρας», «εξαεριστήρας» και ένα υποκείμενο «φωστήρας», ενώ παραλείπεται ο «ανελκυστήρας» που υπήρχε ως λέξη το 1967, κι αυτό αντικείμενο. Ενοείται πάρα πολλά σε -τήρας, τα οποία δεν προσεγγίσαμε, και, πάλι στη συντριπτική τους πλειονότητα αντικείμενα.

Στο αντίστροφο λεξικό του Ευάγγελου Μπαλαφούτη, εκδόσεις Επικαιρότητα του 1996, καταμετρήσαμε τα ακόλουθα. 98 λήμματα σε -στης αλλά όχι σε -ιστής, 319 σε -ιστής, σύνολο 417 από τα οποία 5 σε -στης αντικείμενα, 4 και υποκείμενα και αντικείμενα και πάλι μεταξύ αυτών ο «υπολογιστής», και ένα έμβιο, μη υποκείμενο, ο «ξενιστής». Ενώ όλα τα υπόλοιπα και πάλι σε -στης υποκείμενα, πρόσωπα. Τα δε λήμματα σε -στήρας που είναι πράγματα ανέρχονται σε 21 και 2 υποκείμενα («μνηστήρας» και πάλι «φωστήρας»).

Στο αντίστροφο λεξικό της Νέας Ελληνικής της Άνας Αναστασιάδη Συμεωνίδη, έκδοση του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου του 2002, καταγράψαμε δύο λήμματα σε -στης σχετικά με τη βιολογία, 11 σε -στης περιλαμβανομένων τα -ιστής αντικείμενα και 7 που είναι και υποκείμενα και αντικείμενα. Τα σε -στης, περιλαμβανομένων και αυτών που λήγουν σε -ιστής και αφορούν υποκείμενα, πρόσωπα, είναι 874, στο σύνολο 894. Τα λήμματα που λήγουν σε -στήρας που είναι αντικείμενα είναι 86 ενώ αυτά που είναι υποκείμενα μόλις 3, σε σύνολο 89 λημμάτων.

Πίνακας 1: Λήμματα σε -στης Αντίστροφων Λεξικών Νέας Ελληνικής

	Υποκείμενα	Αντικείμενα	Υποκείμενα & Αντικείμενα	Σύνολο
Κουρμούλης (1967)	497 (98,61%)	5 (0,99%)	2 (0,4%)	504
Μπαλαφούτης (1996)	408 (97,84%)	5 (1,20%)	4 (0,96%)	417
Συμεωνίδη (2002)	874 (97,76%)	13 (1,45%)	7 (0,78%)	894

Πίνακας 2: Λήμματα σε -στήρας Αντίστροφων Λεξικών Νέας Ελληνικής

	Υποκείμενα	Αντικείμενα	Σύνολο
Κουρμούλης (1967)	1 (25%)	3 (75%)	4
Μπαλαφούτης (1996)	2 (8,7%)	21 (91,3%)	23
Συμεωνίδη (2002)	3 (3,37%)	86 (96,63%)	89

Θα περίμενε κανείς ύστερα από όλη αυτή την παράθεση να υποστηριχθεί ότι ορθό είναι να χρησιμοποιείται το «υπολογιστήρας» και όχι το «υπολογιστής». Εμείς δεν έχουμε αυτή την πρόθεση.

Προτείνουμε απλώς να σκεφτούμε πώς η λέξη «υπολογιστής» συνάδει με λέξεις που αφορούν σε πρόσωπο και ποια τα επακόλουθα του γεγονότος αυτού. Αγγίζοντας ένα ζήτημα

που είναι και σημειολογικό χρειάζεται να παρατηρήσουμε πως το σημαίνον επιδρά στο σημαινόμενο επηρεάζοντας την εν συνόλω σημαντική ύλη κατά την επικοινωνία.

Τα σημαινόμενα τροποποιούνται από σημαίνοντα που έχουν κατασκευαστεί σε «εργαστήρια» και δεν έχουν προκύψει από ανοιχτή κοινωνική διάδραση.

Από την άλλη ο άνθρωπος φαίνεται να έχει την ανάγκη να ταυτίσει έμβια και μη όντα με τον εαυτό του. Έχει μια διάθεση υποκειμενικοποίησης. Ίσως αυτό υποδηλώνει μοναξιά ως είδος, στον κόσμο; Ο άνθρωπος έχει ανάγκη να παράγει αντικείμενα που προσωποποιεί και κατ' επέκταση μοιράζεται, κατ' όνομα, τη νοήμονα ύπαρξή του με αυτά. Καθρεπτίζοντας. Ίσως όπως ολόκληρος ο οπτικός μας πολιτισμός. Πρόκειται για αντικείμενα που αποκτούν τοτεμική και ανιμιστική διάσταση.

6. Τεχνητή Νοημοσύνη, το τεχνούργημα

Το επίθετο τεχνητός,-ή,-όν παράγεται από το ουσιαστικό τέχνη. Λέξη που έχει διττό σημασιακό περιεχόμενο. Τόσο με θετική όσο και με αρνητική χροιά. Η τέχνη ως έκφραση με αισθητικό αποτέλεσμα και στόχο το «κάλλος» και η τέχνη ως τέχνασμα και επινόηση με στόχο, μεταξύ άλλων και την εξαπάτηση (Hofmann, 2009).

Από την αρχαιότητα ελληνική λέξη «τεχνητός,-ή,-όν», προκύπτει το αγγλικό artificial, μέσω του λατινικού artificialis.

Υποστηρίζουμε πως η χρήση της λέξης «νοημοσύνη» στην ονομασία «τεχνητή νοημοσύνη» ίσως είναι ασύμβατη με τη νέα αυτή τεχνολογία. Η νοημοσύνη μπορεί να είναι για πολλούς λόγους μόνο ανθρώπινη ιδιότητα κάτι που υπομνήσαμε και νωρίτερα. Η δε κατάχρηση του σημαίνοντος «νοημοσύνη» έστω και τεχνητή, διαστρέφει τη σχέση ανθρώπου και μηχανήματος αλλά και την «υφή» και την διάρθρωση της επικοινωνίας και της ευρύτερης κοινωνικής διάδρασης.

Η νοημοσύνη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ολότητα του ανθρώπινου όντος, του ανθρώπινου υποκειμένου. Ο Michel Foucault (1987) μιλάει, στο πλαίσιο της κυριαρχίας του υποκειμένου, για τις «δίδυμες φιγούρες της ανθρωπολογίας και του ανθρωπισμού». Ο ανθρωπισμός είναι εξ ορισμού ξένος για την τεχνητή νοημοσύνη. Και όπως ήδη υπομνήσαμε στη μεθοδολογία, η εννοιακή οντότητα της αυθεντίας έχει τροποποιηθεί στο πλαίσιο του μεταμοντέρνου.

Γιατί επιμένουμε στην κριτική στάση απέναντι στη χρήση των λέξεων «τεχνητή νοημοσύνη»; Προφανώς είμαστε μπροστά σε μια διακινδύνευση πανανθρώπινη.

Αλλά ας ξανασκεφτούμε το ζήτημα από την αρχή. Όταν μιλάμε για τον όρο «τεχνητή νοημοσύνη» πρέπει να λαβαίνουμε υπόψη μας πως δεν πρόκειται για κάτι νέο. Παρόλο που η ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης φαίνεται ως ένα πρόσφατο κατόρθωμα για τον γενικό πληθυσμό, υπήρχε ήδη επιστημονικό περιοδικό με την ονομασία Artificial Intelligence από το 1970. Το επιστημονικό πεδίο της τεχνητής νοημοσύνης φαίνεται να προηγήθηκε ακόμα δύο δεκαετίες με την πρώτη επίσημη αναφορά του όρου να γίνεται σε Συνέδριο στο Ντάρτμουθ.

Στο παραπάνω συνέδριο που πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 1956 στο Νιου Χάμσαϊρ των ΗΠΑ, ο John McCarthy, ένας εκ των διοργανωτών, αναφέρθηκε στον όρο “artificial intelligence” για πρώτη φορά. Σκοπός του συνεδρίου αυτού ήταν η εξερεύνηση της ιδέας η ανθρώπινη νοημοσύνη να περιγραφεί με τέτοια λεπτομέρεια ώστε να μπορεί να

προσομοιωθεί έπειτα από την τεχνολογία. (McCorduck, 2004; Nilson, 2009; Newell & Meltzer, 1970)

Οι Colby, Weber & Hilf (1971) δημοσίευσαν τα αποτελέσματα μιας έρευνας που πραγματοποίησαν προσπαθώντας να δημιουργήσουν μοντέλο τεχνητής νοημοσύνης που να μπορεί να «σκέφτεται», να λύνει προβλήματα αλλά και να κάνει λάθη όπως ο εγκέφαλος ενός ανθρώπου. Αν και η έρευνα ήταν πολύ πρώιμη, αποτελεί σημαντικό παράδειγμα της χρήσης του όρου τεχνητή νοημοσύνη σε ένα πλαίσιο που υπερβαίνει τον απλό αυτοματισμό ή τον υπολογισμό. Περιελάμβανε προσπάθειες να μοντελοποιηθούν και να αναπαραχθούν περίπλοκες διεργασίες του ανθρώπινου εγκεφάλου.

Ας αναφερθούμε και πάλι στον Foucault (1987) και στο έργο του «Η αρχαιολογία της γνώσης» όπου δηλώνει: «...όχι, όχι δεν είμαι εκεί όπου με παραμονεύετε, αλλά εδώ απ' όπου σας κοιτάζω γελώντας». Και βέβαια το γέλιο είναι μία εκδήλωση της νοημοσύνης, της μόνης, της ανθρώπινης, όπου «το παιχνίδι των αποφάνσεων, που οδηγεί στην δημιουργία παραδόξων και αντιφάσεων, φαίνεται να είναι σύμφυτο της στοχοθεσίας κάθε νοητικής διαδικασίας» (Πετράκης, 2005). Διαφορετικά ειπωμένο, η νοημοσύνη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ολότητα του ανθρώπινου όντος, του ανθρώπινου υποκειμένου.

7. Κινδυνεύουμε;

Η φράση «τεχνητή νοημοσύνη» είναι ένας όρος. Είναι δυνατόν η ανθρωπότητα να κινδυνεύει από έναν όρο; Η απάντηση είναι, νομίζουμε, θετική εν σχέση με τις δυνατότητες του νέου ανθρώπινου τεχνουργήματος.

Η εσφαλμένη ονοματοδοσία κάνει το σημαινόμενο κάτι άλλο από αυτό που είναι για το ομιλούν υποκείμενο, όπως ήδη αναφέραμε. Η ονοματοδοσία των πραγμάτων έχει σημαντική δύναμη στη διαμόρφωση της αντίληψης και των σχέσεών μας με τον κόσμο.

«Τα ονόματα έχουν επίσης τη δυνατότητα να διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα και να καλύπτουν βαθύτερες αλήθειες. Έτσι, η ονομασία δεν αφορά μόνο στην ταύτιση αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτοπροσδιοριζόμαστε, αντιλαμβανόμαστε και επηρεάζουμε τον κόσμο γύρω μας» (Furth, 1968)

Στο ίδιο κλίμα ο Bourdieu (1982) υποστηρίζει ότι η ονοματοδοσία είναι ένα ισχυρό εργαλείο που μπορεί να διαμορφώσει την πραγματικότητα και να ενισχύσει τις κοινωνικές δομές. Ο Bourdieu υπογραμμίζει ότι τα ονόματα φέρουν συμβολικό κεφάλαιο, αντανakλώντας και διαιωνίζοντας κοινωνικές ιεραρχίες.

Ο Doshi-Velez, καθηγητής στο Harvard τονίζει ότι ενώ η τεχνητή νοημοσύνη έχει προχωρήσει σημαντικά σε συγκεκριμένες σύνθετες και εντυπωσιακές εργασίες, στερείται των γενικών γνωστικών ικανοτήτων που προτείνει ο όρος «νοημοσύνη». Αυτή η διάκριση είναι κρίσιμη, καθώς επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αλληλεπιδρά και ρυθμίζει τις τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης. (Harvard SEAS, 2023).

Ο Noam Tsomski (2023), αναφέρθηκε στην τεχνητή νοημοσύνη παρουσιάζοντάς την ως έναν τρόπο λογοκλοπής υψηλής τεχνολογίας. Οι τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης, όπως τις γνωρίζουμε μέχρι σήμερα, απορροφούν την κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας, προκειμένου να γίνουν εφικτές.

«Η διαδικασία της αναπαραγωγής μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης να παράγουν περιεχόμενο που στερείται πρωτοτυπίας και διαιωνίζει

επιβλαβή στερεότυπα και προκαταλήψεις σύμφωνα με την Gebru» (Hao, 2020) Η Timmit Gebru, υπήρξε ερευνήτρια τεχνητής νοημοσύνης και πρώην συνεπικεφαλής της Ομάδας Ηθικής Τεχνητής Νοημοσύνης της Google.

Ο Orwell (1946) σημειώνει πως η γλώσσα διαμορφώνει την πραγματικότητα «ιδιαίτερα όταν νέοι όροι ή φράσεις υιοθετούνται ευρέως». Η γλώσσα, κατά τον Orwell, μπορεί να «χειραγωγηθεί» και να διαστρεβλώσει την αλήθεια. «Μπορεί να αποκρύψει το νόημα επιτρέποντας πολιτική και ιδεολογική χειραγώγηση».

Ο κατά τα δυτικά μεγάλα μέσα μαζικής ενημέρωσης «νονός» της τεχνητής νοημοσύνης και νομπελίστας πλέον, Geoffrey Hinton, εκδήλωσε την ανησυχία του για το μέλλον των τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης. Έκανε έκκληση στους τεχνολογικούς κολοσσούς που βρίσκονται πίσω από τη σύγχρονη υλοποίηση των τεχνολογιών αυτών να σταματήσουν την εκθετική ανάπτυξή τους «έως ότου κατανοήσουν αν θα μπορούν να τις ελέγχουν» (“The godfather of A.I. has some regrets”, 2023).

8. Περί ηθικού ελλείματος

Ίσως βυθιζόμαστε σε ψευδεπίγραφα βήματα που σταματούν τις αβεβαιότητες κάτω από μια επίφαση εύρυθμης πνευματικής προόδου.

Έξυπνα ή συχνά smart κινητά τηλέφωνα, ρολόγια, οικιακές συσκευές, σπίτια, ακόμα και πόλεις βρίσκονται παντού γύρω μας. Η ευρεία αυτή χρήση του όρου «έξυπνο» για ένα πράγμα, έχει αποτελέσει αντικείμενο επιστημονικής κριτικής (Alter, 2018; Medina-Borja, 2015). Η λέξη smart έχει γίνει περισσότερο ένα κλισέ παρά μια ακριβής περιγραφή της τεχνικής δυνατότητας, δημιουργώντας λανθασμένες προσδοκίες.

Ο Πλάτωνας μας έχει ήδη υπομνήσει κάτι που είναι εμμέσως σχετικό. Στο Μενέξενο σημειώνει: «Πάσα τε επιστήμη χωριζόμενη δικαιοσύνης και της άλλης αρετής πανουργία ου σοφία φαίνεται» (246e-247a). Ουσιαστικά, ο Πλάτωνας υπογραμμίζει ότι η γνώση πρέπει να συνοδεύεται από αρετή, ώστε να είναι επωφελής. Χωρίς την αρετή, η γνώση και η νόηση μπορούν να γίνουν επικίνδυνα εργαλεία πανουργίας και αδικίας.

Από την άλλη μεριά, βρισκόμαστε μπροστά στο «φαντασιακό πέπλο» που δημιουργούν τα έργα «1984, Ο Μεγάλος Αδελφός» του George Orwell (1949) και το «Θαυμαστός Καινούριος Κόσμος» του Aldous Huxley (1932). Νιώθουμε υποχρεωμένοι να μιλήσουμε για «χιμαιρικούς εφιάλτες». Μετά το τέλος του εν λόγω μυθιστορήματος του Orwell (1949), ακολουθεί παράρτημα με τίτλο «Οι αρχές της Νέας Ομιλίας» όπου περιγράφει μια νέα γλώσσα στην οποία για παράδειγμα, «οι έννοιες που συνδέονται με μια λέξη όπως «ΥΠΑΛ» είναι πολύ λιγότερες αριθμητικά και πολύ πιο εύκολα ελέγχονται από ό,τι όσες συνδέονται με τις λέξεις «Υπουργείο Αλήθειας». Αυτό το αποτέλεσμα επιτυγχάνεται, όχι μόνο από τη συνήθεια να κάνουν συντμήσεις όπου μπορούν, αλλά και από τη σχεδόν υπερβολική μέριμνα να κάνουν τις λέξεις ευκολοπρόφερτες».

Μέσω μίας γενικής θεωρίας της «εντολής» μπορεί να διερμηνευτεί η σχέση ανθρώπου και τεχνητής νοημοσύνης. Δίνουμε μέσω της τεχνητής νοημοσύνης σειρά εντολών και βάζουμε «σε κίνηση» μηχανήματα. Ας σκεφτούμε τον εντολέα σε σχέση με τον εντολοδόχο. Ποιος είναι ποιος στο πλαίσιο της τεχνητής νοημοσύνης;

Η ηθική είναι μια περιοχή της φιλοσοφικής γνώσης που εισχωρεί στο επιστημονικό γνωρίζειν και εξακοντίζεται έως και το πολιτικώς νοείν. Θεωρούμε ότι δεν είμαστε ειδικοί

πνευματικοί ταγοί για να κρίνουμε το δέον γενέσθαι του ανθρώπου στο πλαίσιο της τεχνητής νοημοσύνης. Απλώς κρούουμε τον κώδωνα του κινδύνου γιατί θεωρούμε ότι η τεχνητή νοημοσύνη, αν συνεχίσει να καθαγιάζεται με το όνομα αυτό της «νοημοσύνης» και να εισπράττεται ως τέτοια, είναι δυνατό να οδηγήσει σε ιδιαίτερη διακινδύνευση.

9. Συμπεράσματα

Συμμετέχουμε σε ένα διάλογο που «μόλις έχει ξεκινήσει». Συμπεραίνουμε ότι είμαστε σε ένα σταυροδρόμι κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό και επικοινωνιακό, με άγνωστη μελλοντική εξέλιξη.

Είναι όμως πολύ αργά για να αλλάξουμε κάτι που φαίνεται να έχει εδραιωθεί εδώ και τουλάχιστον 55 χρόνια, όταν την Άνοιξη του 1970 εκδόθηκε το πρώτο τεύχος του επιστημονικού περιοδικού “Artificial Intelligence”;

Πενήντα χρόνια δεν είναι παρά μισός αιώνας. Χρόνος πολύ λίγος, μπροστά στον διακυβευόμενο χρόνο συνύπαρξης της ανθρωπότητας με την λεγόμενη τεχνητή νοημοσύνη.

Η τεχνητή νοημοσύνη και οι εφαρμογές της προϋποθέτουν μέγιστη εμπιστοσύνη στον άνθρωπο και στην επιστήμη. Περνώντας τις τελευταίες δεκαετίες στην εποχή του μεταμοντέρνου, απομακρυνόμενοι από το Διαφωτισμό, διερωτόμαστε αν άραγε μπορούμε να έχουμε τέτοιο βαθμό εμπιστοσύνης στο ανθρώπινο ον, στον εαυτό μας.

10. Προτάσεις

Χρειάζεται να γίνει κειμενική ανάλυση και ανάλυση περιεχομένου της αρθρογραφίας και του όποιου άλλου περιεχομένου ΜΜΕ, των σχετικών με την τεχνητή νοημοσύνη αλλά και πιο συγκεκριμένα με την απονομή του βραβείου Νόμπελ φυσικής για το 2024 (Geoffrey Hinton, John Hopfield), στα διεθνή και τα ελληνικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Ιδιαίτερα αυτό, ύστερα, από την αναμετάδοση στην Ελλάδα περί έκφρασης φόβου σχετικά με την εκθετική ανάπτυξη των τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης του νομπελίστα Geoffrey Hinton.

Επιπλέον, αξίζει να διερευνηθεί η διορατικότητα έργων πολιτισμού όπως το τραγούδι 2525 (1969), το LP Machine Head (1972) κ.α. που αναφέρονται στο απώτερο μέλλον.

Βρισκόμαστε σε «κοινωνίες διευκολυνμένων». Η σχετική συζήτηση γίνεται όλο και εντονότερη. Αυτό κρίνουμε ότι χρειάζεται να μελετηθεί ακόμα περισσότερο καθώς συνδέεται ευθέως με την τεχνητή νοημοσύνη.

Ευχαριστίες

Άρης Γεράκης, ακαδημαϊκός υπότροφος
Ελίνα Γούναρη, ψυχολόγος ψυχοθεραπεύτρια,
Κώστας Ευαγγελάτος, ζωγράφος, ποιητής
Μαρία Κοτσιμπού, εκπαιδευτικός
Χαράλαμπος Στέρτσος, κοινωνιολόγος, υποψ. διδάκτωρ

Αναφορές

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2002). *Αντίστροφο λεξικό της νέας ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

- Alter, S. (2018). Making sense of smartness in the context of smart devices and smart systems. *Information Systems Frontiers*, 20(4), 599-615. <https://doi.org/10.1007/s10796-017-9777-4>
- Αντωνόπουλος, Τ., & Βαλεόντης, Κ. (2007). *Αυστηροί γλωσσικοί κανόνες και οροδοτικά «σταυροδρόμια»: Οι παραγωγικές καταλήξεις «-τής» και «-τήρας»*. Ανακτήθηκε από http://sfrang2.blogspot.com/2007/06/blog-post_04.html
- Anzieu, D. (2003). *Le Moi-peau*. Paris: Dunod.
- Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Bourdieu, P. (1982). *Ce que parler veut dire: L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.
- Colby, K. M., Weber, S., & Hilf, F. D. (1971). Artificial paranoia. *Artificial Intelligence*, 2(1), 1-25. [https://doi.org/10.1016/0004-3702\(71\)90002-6](https://doi.org/10.1016/0004-3702(71)90002-6)
- Deep Purple. (1972). *Machine Head* [Album]. EMI; Purple.
- Descartes, R. (1637). *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison, et chercher la vérité dans les sciences*. Leiden: Ian Maire.
- Foucault, M. (1987). *Η αρχαιολογία της γνώσης*. Αθήνα: Εξάντας.
- Freud, S. (1960). *Jokes and their relation to the unconscious*. London: Penguin Books.
- Furth, H. G. (1968). *Thinking without language: Psychological implications of deafness*. New York: Free Press.
- Burrows, L. (2021). The present and future of AI. *Harvard John A. Paulson School of Engineering and Applied Sciences*. Retrieved from <https://seas.harvard.edu/news/2021/10/present-and-future-ai>
- Hofmann, J. B. (2009). *Ετυμολογικόν λεξικόν της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα: Παπαδήμας
- Huxley, A. (1932). *Brave new world*. London: Chatto & Windus.
- Καστοριάδης, Κ. (1978). *Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κουρμούλης, Γ. (1967). *Αντίστροφον λεξικόν της νέας ελληνικής*. Συγγραφέας.
- McCorduck, P. (2004). *Machines who think: A personal inquiry into the history and prospects of artificial intelligence*. Natick, MA: A. K. Peters, Ltd.
- Μπαλαφούτης, Ε. (1996). *Αντίστροφο λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Medina-Borja, A. (2015). Editorial column—Smart things as service providers: A call for convergence of disciplines to build a research agenda for the service systems of the future. *Service Science*, 7(1), ii-iv. <https://doi.org/10.1287/serv.2015.0105>
- Newell, A., & Meltzer, B. (Eds.). (1970). *Artificial intelligence*. Amsterdam: Elsevier.
- Nilsson, N. J. (2009). *The quest for artificial intelligence: A history of ideas and achievements*. England: Cambridge University Press.
- The godfather of A.I. has some regrets. (2023, May 30). *New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2023/05/30/podcasts/the-daily/chatgpt-hinton-ai.html?showTranscript=1>
- Oliverio, A. (2009). *Η καταγωγή της έμπνευσης*. Αθήνα: Lector.
- Orwell, G. (1946). Politics and the English language. *Horizon*, 13(76), 252-265.
- Orwell, G. (1949). *1984*. London: Secker & Warburg.
- Πετράκης, Κ. (2005). *Το ανατρεπτικό γέλιο*. Αθήνα: Ατραπός.

- Slang.gr. (2006). Υπολογιστήρας. Ανακτήθηκε από: <https://www.slang.gr/definition/610-ypologistiras>
- Tsomski, N. (2023, March 15). Chat GPT and the human mind: How do they compare? *New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2023/03/15/opinion/letters/chatgpt-brain-noam-chomsky.html>
- Wellner, G. (2021). *The matrix of visual culture: Working with Deleuze in film theory*. Edinburgh: University of Edinburgh Press.
- Χειμωνάς, Γ. (1984). *Έξι μαθήματα για τον λόγο*. Αθήνα: Ύψιλον.
- Zager, R., & Evans, R. (1969). *In the year 2525* [Song]. On *2525 (Exordium & Terminus)*. RCA Records.